
УДК 81 – 119

В.М. Питель

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ

ЖИТТЯ І СЛОВО ЯК ДІЯ, ЧИН (ДО ЮВІЛЕЮ ПРОФЕСОРА ВАСИЛЯ ВАСИЛЬОВИЧА ГРЕЩУКА)

2 червня виповнилося 70 років з дня народження Василя Васильовича Грещука — доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української мови Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, заступника голови спеціалізованої ради із захисту кандидатських дисертацій у цьому ж навчальному закладі та члена спеціалізованої вченої

ради із захисту кандидатських дисертацій у Львівському національному університеті ім. І. Франка, головного редактора журналу Інституту українознавства «Українознавчі студії», голови редакційної ради «Вісника Прикарпатського університету», члена редколегії науково-теоретичного журналу Інституту української мови НАН України «Українська мова».

Життя Василя Грещука — приклад того, як доля визначає творчий шлях людини. Народився ювіляр 2 червня 1949 р. у мальовничому селі Старі Кривотули (Івано-Франківщина) в сім'ї Ганни й Василя Грещуків. Ім'я батьки дали на честь маминого брата Василя, який 1945 р. трагічно загинув у боротьбі за самостійну Україну.

© В.М. ПИТЕЛЬ, 2019

Спочатку було навчання в Старокривотульській восьмирічці (1955 — 1963), а потім — у Отинійській середній школі (1963 — 1966). Юнак виявляв хист до філології й точних дисциплін, зокрема до математики, навіть хотів пов'язати свою долю з цією наукою. Однак любов до слова повела його іншим шляхом. В. Грещук пробує писати художні твори, публікує в місцевих газетах замітки про події в рідному селі. З'являється мрія стати журналістом.

1966 р. Василь Васильович стає студентом і розуміє, що його покликання — філологія. Перші наукові зацікавлення пов'язані з відвідуванням спецсемінару, який проводив молодий тоді кандидат наук А. Зеленько (з п'ятдесяти охочих займатися науковими пошуками згодом залишилося шестеро, серед них — В. Грещук та майбутній дослідник у галузі ономастики М. Габорака, який через багато років захистить кандидатську дисертацію під керівництвом Василя Васильовича). Філологічні зацікавлення Василя Грещука помітив декан філологічного факультету В. Верещака. Він знайомить третьокурсника з професором Львівського університету ім. І. Франка І. Коваликом, який тоді читав спецкурс зі словотвору для студентів Івано-Франківського інституту, В. Грещук відвідує лекції професора. Зустріч із Іваном Івановичем Коваликом виявилася знаковою для В. Грещука: професор став для нього не тільки науковим керівником, а й ідеалом Вченого та Людини.

Під час навчання Василь Грещук неодноразово виступав на студентських наукових конференціях, зокрема на республіканській представив доповідь на тему «Назви спорідненості і свояцтва у фольклорі села Старі Кривотули». Також брав активну участь у студентському житті, танцював у відомому ансамблі «Верховинка» з дня його заснування.

Закінчивши 1970 р. з відзнакою інститут, В. Грещук їде працювати на Рівненщину (Дубровицький р-н, с. Мочулище) у восьмирічну школу. Дотепер з особливою ностальгією та теплом згадує він роки, проведені серед доброзичливих поліщуків. У цей період основне коло його наукових зацікавлень — методика викладання мови в школі. Зауважуючи труднощі в засвоєнні місцевими дітьми літературної мови, розробляє методичні матеріали. У республіканському журналі «Українська мова та література в школі» виходить його стаття «З досвіду роботи над діалектизмами».

Працюючи вчителем української мови і літератури, В. Грещук не полишає мрії про наукову працю, складає кандидатський іспит з української мови у Львівському університеті ім. І. Франка. Доля вдруге дарує зустріч з видатним ученим І.І. Коваликом, який погоджується стати науковим керівником Василя Васильовича.

1979 р. В. Грещук успішно захищає кандидатську дисертацію на тему «Словотвірна й лексико-семантична структура українських деад'єктивів на -ість, -ство, -ота, -ина, -изна», а 1993 р. захищає докторську дисертацію, присвячену актуальній лінгвістичній проблемі — «Типологія українського відприкметникового словотвору» (науковий консультант — професор А. Грищенко).

Загалом Василеві Грещуку належить понад 230 наукових публікацій, серед них праці в галузі теоретичних питань дериватології та словотвору української мови, діалектології, лексикології, семасіології, історії української літературної мови, мови художньої літератури, лексикографії.

Продовжуючи наукові традиції свого вчителя професора Івана Ковалика, Василь Васильович створив школу основоцентричної дериватології. Монографія «Український відприкметниковий словотвір» (1995), присвячена світлій пам'яті І. Ковалика, стала узагальненням багаторічної праці В. Грещука в галузі вивчення особливостей українського словотвору. У ній обґрунтовано необхідність застосування поряд із загальноприйнятим формантоцентричним підходом основоцентричного підходу до вивчення словотвору, висвітлено теоретичні проблеми основоцентричної дериватології (словотвірна «основологія» колись була започаткована І. Коваликом) і на практиці реалізовано основоцентричний підхід до аналізу словотвірних одиниць.

Подальший розвиток і поглиблення концепція словотвору отримала в колективній монографії «Нариси з основоцентричної дериватології» (2007).

Діапазон наукових зацікавлень ученого не обмежується словотвором, хоч різноаспектні дериватологічні студії можна вважати провідним мотивом його наукової діяльності. Мовна ситуація в Галичині, проблеми формування української літературної мови на західноукраїнських землях, мова галицьких митців слова, її роль у розбудові української літературної мови теж постійно в полі зору дослідника. Привертає увагу низка статей, у яких висвітлено широкий спектр проблем функціонування української мови в Галичині у XVIII — XIX, у середині XIX та в другій половині XIX — початку XX ст., зокрема «Українська мова в Галичині кінця XVIII — початку XIX ст.», «Проблеми розвитку української літературної мови в Галичині середини XIX ст.», «Лексика української літературної мови в Галичині середини XIX ст.: діалектне підґрунтя, запозичення, словотвір», «Роль Галичини в розвитку української і польської літературних мов другої половини XIX — початку XX століття», «Поетична творчість Івана Франка і розвиток лексики української літературної мови кінця XIX — поч. XX століття».

У науковому доробку В. Грещука окремою темою стали численні дослідження діалектного розмаїття Прикарпаття та використання діалектних одиниць у мові української художньої літератури, які узагальнено в розділі «Діалектна диференціація: регіональний аспект» колективної монографії «Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект» (2006) та в монографії «Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис» (2010), співавтором якої є Валентина Грещук.

Системне вивчення діалектного слова в художньому тексті спонукали В. Грещука до створення інноваційного словника «Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові». Зафіксовані в мові текстів української художньої літератури XIX — початку XXI ст.

гуцульські діалектні слова та стійкі словосполучення (це понад 7,5 тисяч гуцульських діалектизмів) паспортизовані у двох томах, із поясненням їх значення й образного вживання.

Досвід створення згаданого словника висвітлено в монографії «Діалектне слово в тексті та словнику» (2015), написаній у співавторстві з Валентиною Грещук.

Про широкий спектр наукових зацікавлень В. Грещука засвідчує його монографія «Студії з українського мовознавства» (2009), до якої увійшли вибрані праці вченого. Викладаючи «Теоретичні питання словотвору» автор окреслює основні підсумки й перспективи дериватології як окремої лінгводисципліни, розглядає формування й перспективи розвитку в межах дериватології окремого напрямку — семантичної дериватології; з'ясовує взаємозв'язок словотвору й полісемії слова, аналізує специфіку лексикалізації словотворчих афіксів. Василь Васильович здійснює ґрунтовний аналіз дериватологічної концепції І. Ковалика, яка заклала підвалини для розвитку найважливіших проблем теорії та практики опису словотвірної системи слов'янських мов.

У полі наукового дослідження В. Грещука перспективи основоцентричної дериватології, а також семантико-словотвірна структура абстрактних відприкметникових та віддієслівних іменників.

Василь Васильович — виходець із Галичини, місцеве мовлення є його рідною стихією, тому науковець присвячує низку ґрунтовних різноаспектних досліджень мовному життю цієї території. Його цікавить специфіка функціонування української мови на галицьких теренах, зв'язки між територіальними діалектами й мовою художньої літератури, взаємодія літературної мови з місцевими діалектами, вплив західноукраїнського варіанта літературної мови на літературну мову загалом. Тому не випадково професор вивчає творчість таких видатних майстрів слова Галичини, як Іван Франко, Василь Стефаник, Марко Черемшина, Степан Пушик та ін. Він не тільки характеризує специфіку їх ідіостилю, а й простежує роль митців у формуванні літературної мови, визначає перспективи подальших досліджень («Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови», «Живий вогонь слова (штрихи до мовного портрета Степана Пушика)», «Взаємодія української літературної мови і південно-західних діалектів: мова новел Василя Стефаника», «Лінгвістичне стефаникознавство: здобутки і перспективи» та ін.). Окремий розділ у вибраних працях В. Грещука присвячено мовній ситуації та формуванню літературної мови і граматичної думки Галичини ХІХ ст.

У монографії Василя Васильовича йдеться про дослідників і оборонців української мови: детально проаналізовано внесок Івана Ковалика в українське та слов'янське мовознавство; описано роль Яна Бодуена де Куртене в підтримці численними науковими та публіцистичними працями статусу української мови як окремої самобутньої слов'янської мови; досліджено діяльність низки польських учених-філологів ХХ ст., спрямовану на розвиток лінгвістичної україністики.

Не оминув увагою В. Грещук у «Студіях з українського мовознавства» проблему функціонування української мови в сучасному суспільстві. У руслі соціолінгвістичних досліджень визначено стан і перспективи нашої мови, виявлено її специфіку як чинника духовної єдності та самоідентифікації нації, засобу збереження культурної самобутності насамперед діаспорної спільноти. Професор ґрунтовно аналізує місце мови як генетичного коду ментальності народу в історіософській концепції Юрія Липи.

Вивчаючи різні аспекти структури й функціонування мови, В. Грещук бере участь у підготовці низки інших колективних монографій: «Василь Стефаник — художник слова» (1996), «Євген Желехівський у національно-культурному відродженні України» (1999), «Aktualne problemu językoznawstwa słowiańskiego» (2012), «Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття» (2015), «Тенденції розвитку української лексики та граматики» (2015), «Василь Стефаник: наближення» (2017).

Василь Васильович не лише талановитий учений, а й успішний організатор науково-дослідної роботи. Після здобуття Україною незалежності виникла потреба різноаспектного наукового осмислення багатьох проблем українознавства, про які в радянські часи заборонено було навіть говорити. В. Грещук наприкінці 1996 р. ініціює створення Інституту українознавства при Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника. Як керівник цього структурного підрозділу, згурповує творчий колектив провідних учених-гуманітаріїв для розв'язання низки наукових проблем українознавства. За підтримки ректорату й обласної державної адміністрації, а також шляхом залучення спонсорських коштів В. Грещуку вдається добре налагодити видавничу справу. Завдяки роботі інституту виходить щорічник «Українознавчі студії» та неперіодичний збірник «Українознавство: документи, матеріали, раритети»; підготовлено й опубліковано понад 50 монографічних досліджень, які поглиблюють знання про Україну, її народ, історію, культуру, державність тощо. Стали відомими чимало забутих імен талановитих діячів науки й культури, побачила світ низка раніше заборонених літературно-мистецьких праць, які не втратили своєї актуальності.

Як редактор-упорядник, Василь Васильович опублікував багато збірників українознавчих матеріалів, зокрема: «Іван Огієнко і національно-духовне відродження України» (1992), «Просвіта»: історія, постаті, чин» (1993), «Актуальні проблеми українського словотвору» (1995), «Українознавство: документи, матеріали, раритети» (1999), «Українська мова: навчально-методичні та виховні аспекти» (1999), «Українська мова в освіті» (2000), «Актуальні проблеми українського словотвору» (2002). Науковець уклав видання: «Іван Могильницький. Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ» (2003), «Іван Ковалик. Вчення про словотвір. Вибрані праці» (2007), «Листування Івана Франка та Бодуена де Куртене» (2008), «Мова у дзеркалі особистості» (2013) тощо.

Інститут українознавства співпрацює з науковими закладами інших країн. Зокрема, цей структурний підрозділ, Ягеллонський університет і

Фундація святого Володимира в Кракові організували Міжнародну наукову конференцію «Василь Стефаник і його епоха», матеріали якої опубліковані в VII — VIII тт. «Краківських українознавчих зошитів» (1998). Професор В. Грещук успішно налагоджує міжнародні зв'язки, беручи участь у наукових конференціях, які відбувались в Україні, Польщі, Чехії, Німеччині, Білорусі, Росії.

Василь Васильович став ініціатором і організатором проведення трьох всеукраїнських наукових конференцій, присвячених сучасним проблемам української діалектології. Вони пройшли на базі Прикарпатського національного університету та його структурного підрозділу — Коломийського інституту (2008, 2010, 2012). 2011 р. професор брав участь в організації XIV Всеукраїнської ономастичної конференції.

Продовжуючи наукові пошуки в галузі дериватології та популяризувати вчення про словотвір, Василь Васильович є співініціатором і співорганізатором наукових конференцій, присвячених ювілеям мовознавця І. Ковалика. В Україні склалася традиція періодично в різних навчальних закладах проводити Коваликівські наукові читання. Так, за безпосередньої участі кафедри української мови, очолюваної Василем Грещуком, у 1995 р. в стінах Прикарпатського університету ім. В. Стефаника проходили треті наукові Коваликівські читання, результати яких увійшли до збірника «Актуальні проблеми українського словотвору. Матеріали III наукових читань, присвячених пам'яті професора Івана Ковалика» (1995).

У 2001 р. на базі кафедри української мови та Інституту українознавства Прикарпатського університету ім. В. Стефаника спільно з Інститутом української мови НАН України створено Прикарпатський дериватологічний центр ім. І. Ковалика, керівником якого став професор Василь Грещук. Основне завдання наукового центру — різноаспектне дослідження як теоретичних питань дериватології загалом, так і визначення й розроблення актуальних проблем українського словотвору. До 100-річчя професора в стінах Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Іван Ковалик і сучасне мовознавство» (2007). На пошану вченого виходить ювілейний випуск Вісника цього навчального закладу.

Наукові та навчально-методичні здобутки професора В. Грещука пошановані належним чином. Зокрема, за наукові роботи в ділянці українознавства вчений удостоєний премії ім. В. Стефаника (2000), він нагороджений медаллю «За заслуги перед Прикарпаттям» (2012); за діяльність у галузі українознавства Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Америці відзначило дослідника почесною грамотою імені президента НТШ Михайла Грушевського (2001). Указом Президента України ювілярові присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2014).

З 1992 р. В. Грещук очолює кафедру української мови Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, на якій розпочав роботу після закінчення аспірантури в 1977 р. Тут він пройшов усі шаблі професійного зростання: асистент, старший викладач, доцент, професор,

завідувач кафедри. Василь Васильович доклав чимало зусиль для науково-методичного зростання рівня кафедри. Сьогодні на ній працюють два професори, доктори наук (відомі в науковому світі Марія Іванівна Голянич, Володимир Михайлович Барчук), інші — кандидати наук, доценти. Кафедра української мови Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника — осередок різноаспектних наукових досліджень у ділянці українознавства та слов'янського мовознавства.

Ті, кому пощастило працювати й спілкуватися з Василем Васильовичем, знають його як інтелігентну, виважену, ерудовану, тактовну, добру, але водночас непохитну в принципових питаннях людину. Він уміє розважливо усувати непорозуміння, іноді й жартом згладжувати конфліктні ситуації. Він завжди радіє успіхам колег, а у скрутні моменти намагається підтримати і добрим словом, і справою — делікатно, ненав'язливо. Знаний учений і відповідальний адміністратор, Василь Васильович цінує насамперед людські стосунки, ставить на перше місце особистість з її внутрішнім світом, переживаннями та власними поглядами на життя.

Студенти люблять і поважають професора В. Грещука як досвідченого викладача. Під керівництвом Василя Васильовича захистили дисертації 26 аспірантів та докторант. Як науковий керівник, спонукає молодих дослідників бути виваженими в судженнях та оцінках, поважати факти, обережно ставитися до новомодних термінів, неухильно дотримуватися наукового етикету. Він ніколи не нав'язує своїх поглядів на ту чи ту наукову проблему, а, як справжній Учитель, мотивує до пошуку істини.

Міцного Вам здоров'я, реалізації всіх творчих задумів, родинного тепла й просто людського щастя, дорогий і шановний наш ювіляре!

Статтю отримано 19.03.2019

V.M. Pitel

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

LIFE AND WORD AS ACTION, ACTIVITY (DEDICATED
TO THE ANNIVERSARY OF PROFESSOR VASYL GRESHCHUK)

The article is dedicated to the anniversary of prominent Ukrainian scholar Professor Vasyl Greshchuk. The basic stages of biography and the sphere of the Professor's scientific research are described. Vasyl Greshchuk is characterized as an administrator, organizer of scientific-research work, professor and a great man.

Keywords: *Professor Vasyl Greshchuk, derivational school, Ukrainian Studies, monographies, scientific research.*